

Географічні дослідження розвитку господарства та життєдіяльності населення Тернопільського району виявили направленість, характер та інтенсивність впливу конкретних чинників на трансформацію структури його земельного фонду та розподіл змін по території.

По-перше, потужний вплив здійснює наявність на території району обласного адміністративного центру – м. Тернопіль, що суттєво інтенсифікує трансформаційні процеси поблизу міста.

По-друге, внаслідок проведення адміністративної реформи відбувається формування нових ядер трансформаційних процесів, якими стали центри територіальних громад.

По-третє, з метою здешевлення виробництва та зберігання продукції відбувається виведення багатьох господарських об'єктів (підприємств, організацій, складів тощо) за межі м. Тернопіль з подальшим їх розташуванням на території сільських рад у приміській зоні.

По-четверте, наявність значних обсягів вільних фінансових ресурсів у населення (в основному внаслідок активної трудової міграції за межі нашої держави) на фоні тотальної недовіри до банківської системи та інвестиційних проектів спонукає до придбання землі та нерухомості, що у свою чергу сприяє виведенню земель різних категорій під житлову забудову. Особливо активно даний процес проходить на території м. Тернопіль та населених пунктів, які географічно наближені до обласного центру (смт Великі Бірки, с. Байківці, с. Біла, с. Велика Березовиця, с. Великі Гаї, с. Петриків, с. Довжанка та с. Буцнів).

Таким чином, дослідження виявило, що загальні тенденції трансформації земельних ресурсів Тернопільського району та міста Тернополя за останнє десятиліття практично не змінилися – відбувається переведення сільськогосподарських земель в інші категорії, переважно в землі під забудову; сучасні реалії розвитку суспільства накладають свій відбиток на інтенсивність трансформації земельних ресурсів, а також на особливості її просторового перебігу (формується нові ядра, навколо яких дані процеси протікають більш динамічно).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський М. О. Особливості трансформаційних процесів у розвитку аграрного сектора та сільських територій України. Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України : матеріали V Міжнар. наук. конф. Київ, 2010. С. 34-36.
2. Довідка з державної статистичної звітності про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами угіддями (за даними форми 6-зем). Тернопільський район. 2000-2019 рр. Держземагентство в Тернопільському районі.
3. Заблоцький Б. В. Ризики сільськогосподарського використання земельних ресурсів Тернопільської області. Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика : мат. міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю географ. фак-ту ТНПУ ім. В. Гнатюка (21-23 трав. 2015 р.). Тернопіль: СМП «Тайп», 2015. С. 199-202.
4. Питуляк М. Р., Питуляк М. В. Земельно-ресурсний потенціал Тернопільської області та ефективність його використання в сучасних умовах господарювання. Наук. зап. Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: Географія. Тернопіль, 2018. № 1. С. 190-196.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2019 рік. Тернопіль : Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2020. 392 с

*Васильків Наталія
Науковий керівник – доц. Заблоцький Богдан*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО ФАКТОРІВ НА ОСВІТУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ М. ПОЧАЇВ КРЕМЕНЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Важливими чинниками розвитку країни та її регіонів є економічний, демографічний та соціальний потенціали. До соціального потенціалу відноситься освіта, культура, охорона здоров'я. Саме освіта відіграє дуже важливу роль, адже вона формує свідомого громадянина, здатного успішно працювати на благо власної держави, виховує відповідальне ставлення до обраної професії та й суспільства в цілому. У свою чергу, демографічна та економічна ситуації відіграють неабияку роль у формуванні та трансформації системи освіти як в Україні так і в її окремих регіонах.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Демографічна ситуація в нашій країні погіршується протягом останніх десятиліть – демографи відзначають поширення явища депопуляції населення. Особливо це стосується районів, які є віддаленими від індустріальних центрів і характеризуються як провінційні регіони, прикладом таких є Кременецький район Тернопільської області та містечко Почаїв зокрема. Тут складне демографічне становище та економічний спад неабияк впливають на кількісний та якісний склад освітніх суб'єктів, перспективний розвиток навчальних закладів.

Проблематика впливу економічних та демографічних процесів на розвиток освіти у науковій літературі піднімалася не раз. Та все ж більшість дослідників приділяли увагу кожному з цих аспектів окремо. Крім того, більше висвітлена проблема впливу демографічного та економічного факторів на розвиток вищої освіти. Цю тематику висвітлювали у своїх дослідженнях В. Є. Сафонова, Н. Ф. Стеблюк, В. В. Баранівський, О. М. Коваль, М. І. Кагадій, В. П. Думанська та інші. Проте, проблема впливу економічного та демографічного факторів як взаємопов'язаних та взаємозалежних складових на розвиток освіти регіону висвітлені недостатньо.

Метою та завданням статті є: аналіз впливу демографічного та економічного факторів на функціонування та розвиток закладів освіти м. Почаїв Кременецького району Тернопільської області.

Почаїв, як і багато провінційних міст України, зіткнувся із багатьма проблемами, які переважно негативно впливають на освітній потенціал. Часто проблеми освіти викликані складною економічною ситуацією та несприятливими демографічними процесами.

Структура освіти Почаєва включає в себе такі рівні освітньої системи: дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, позашкільна освіта. Освітні заклади є одними із основних роботодавців містечка, так станом 01.09.2019 р. у них працювало 372 особи, що складає близько 9,8 % усього працездатного населення Почаєва.

Впродовж останніх десяти років демографічна ситуація в містечку має негативну тенденцію (табл. 1). Аналіз чисельності наявного населення міста протягом десятиріччя показав скорочення на 84 особи [3], хоча, статистичні дані за 2011-2013 рр. вказують на тимчасове зростання населення за рахунок збільшення природного приросту (табл. 2).

Таблиця 1

*Чисельність мешканців м. Почаїв (2010-2019 рр.), осіб**

Територія / рік	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Почаїв (та Затишшя)	7819	7848	7904	7919	7906	7904	7895	7870	7820	7735
Кременецький район	69400	69200	69100	68905	68700	68617	68260	67791	67276	6790

* За даними статистичного щорічника Тернопільської області (2010-2019 рр.).

Зростання народжуваності у 2010-2013 рр. вплинуло на збільшення кількості дітей дошкільного віку – із 605 осіб (2012 р.) до 872 осіб (2017 р.) – 36 %. Ці тенденції сприятливої демографічної ситуації в першу чергу торкнулися **дошкільної освіти**, яка представлена у місті Почаєві лише одним дошкільним навчальним закладом (ДНЗ). У дитячому садку зростає наповнюваність груп відповідно із 246 (2012 р.) до 253 дітей (2016 р.) – 3 %, але кількість посадових одиниць педагогічного складу не збільшилась і протягом останніх п'яти років становить 49 осіб [3]. У період 2017 - 2019 рр. кількість дітей дошкільного віку скоротилася на 5 % і становила 831 особу [3]. Прогнози й надалі є невтішними як у місті так і в регіоні. А це може призвести до скорочення частки дітей зайнятих дошкільною освітою. На даний час дошкільною освітою охоплено лише 24 % дошкільнят, що підтверджує загальноукраїнську тенденцію охоплення дошкільною освітою дітей сільської місцевості, яке є набагато нижчою ніж у великих містах (87 %) [4]. Низький показник збільшення кількості дошкільнят, які відвідують ДНЗ спричинений також зростанням рівня безробіття, якщо у 2013 р. показник становив 348 жителів міста то 2019 р. він зріс на 24 % і сягнув 431 осіб [3]. Серед зареєстрованих безробітних більшу частку становлять жінки, які мають можливість самостійно піклуватися про своїх дітей.

Природний та міграційний рух населення м. Почаїв, осіб*

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Народжені	146	155	167	189	133	125	148	124	117	100
Померлі	142	141	137	165	142	130	155	130	147	165
Природний приріст	4	14	30	24	-9	-5	-7	-6	-30	-65
Прибулі	124	149	190	161	154	153	145	143	134	132
Вибулі	161	142	164	160	158	150	147	162	154	147
Сальдо міграції	-37	-7	26	-9	-4	3	-2	-19	-20	-15
Разом (+ / -)	-23	9	56	15	-13	-2	-9	-25	-50	-85

* За даними Почаївської міської ради Кременецького району Тернопільської області

Загальна середня освіта є також чутливою до демографічних, економічних та соціальних змін, які відбуваються у суспільстві. Цей рівень освіти в Почаєві представлений трьома навчальними закладами: опорний заклад Почаївська ЗОШ І-ІІІ ст., філія Старотаразька ЗОШ І-ІІ ст., філія Затишанська ЗОШ І ст. Найбільш несприятливий демографічний та економічний клімат відреагували філії ОЗ Почаївська ЗОШ, де проходить поступове зменшення учнів (рис. 1).

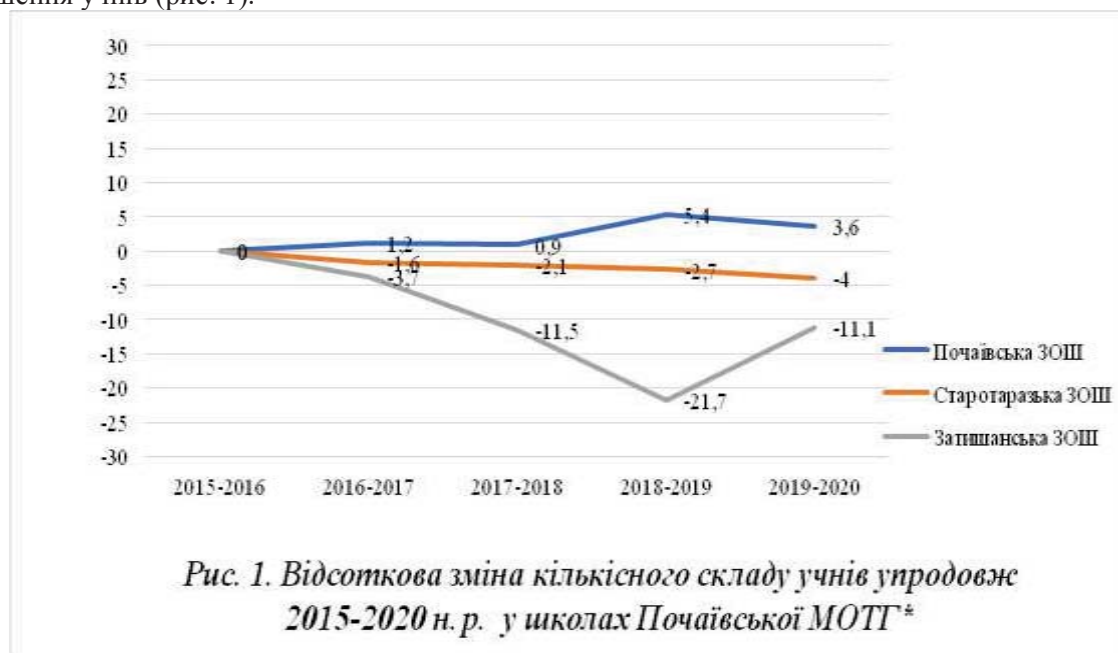

Рис. 1. Відсоткова зміна кількісного складу учнів упродовж 2015-2020 н. р. у школах Почаївської МОТГ*

* За даними Відділу освіти, молоді і спорту Почаївської міської ради.

Це ще раз засвідчує про те, що сільські школи регіону як і в Україні в цілому занепадають. Розмір класів значно скоротився і на вчителів тепер припадає істотно менше учнів. Тим часом дві третини українських шкіл розміщені в селах, у них працює половина вчителів, але навчається – менше третини школярів країни. При цьому маленькі сільські школи дають

істотно гірші навчальні результати, про що свідчать і результати ЗНО, і моніторинг компетентностей випускників початкової школи, що ще раз спонукає до оптимізації шкіл.

Почаївська ЗОШ І-ІІІ ст., у 2018 р. стала опорним закладом. За останні п'ять років кількість її учнів зростає і становить на даний час 1478 здобувачів освіти. Збільшується наповненість класів, яке в середньому становить 30 осіб. Цьому посприяло збільшення народжуваності у 2011 - 2013 рр., а також те, що частина батьків – жителів навколишніх сіл, оцінює якість освітніх послуг ЗОШ і вважає доцільним здобування освіти їхніми дітьми саме у цьому закладі.

Згідно із Законом України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 року у Почаївській ЗОШ діють як очна так і індивідуальна форми навчання, приділяється значна увага інклюзивній освіті, у якій зараз задіяно 19 здобувачів освіти та 8 педагогів, асистентів. На якість середньої освіти впливає технічна оснащеність школи, комфортабельність шкільних приміщень, налагоджена система харчування, що сприяє зростанню бюджетних видатків призначених для школи (за останні 5 років зросли на 45 %) [4].

Покращенню якості освіти сприяє оновлення педагогічного складу, у Почаївській ЗОШ за останні роки він оновився на 18 %, середній вік педагогічних працівників станом на 01.09.2020 р. – 34 роки. Загальна кількість педагогічних працівників на даний час становить 137 осіб, на одного працівника припадає 10,7 умовного учня. Та все ж у Почаївському ОЗ, як і в Україні, зберігається тенденція зниження престижності педагогічної професії.

Створення ефективної системи *професійної освіти* – одна зі складових економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства, запорука професійної самореалізації та неперервного професійного розвитку особистості упродовж життя. З погляду демографії та економіки, найважливішими функціями професійно-технічної освіти є забезпечення професійної адаптації до трудового життя та соціалізація молоді, професійна адаптація безробітних, а також інших соціально-вразливих категорій населення, яким складно реалізувати себе у професійній діяльності. У даний час значення цих функцій дещо втрачено, хоча їх актуальність для суспільства не зменшилась, а навпаки зросла. Нажаль, сьогодні лише 20 % випускників українських шкіл обирають навчання у профтехучилищах, однак в Європі в середньому цей показник становить 40 %, а в деяких країнах ЄС сягає 70 %. Прикладом цього може стати Держаний навчальний заклад «Почаївське вище професійне училище», в якому кількість здобувачів освіти скоротилася із 502 (2015-2016 н. р.) до 367 (2020-2021 н. р.) – на 29,8 %, а кількість педпрацівників скоротилася із 84 (2015-2016 н. р.) до 67 (2020-2021 н. р.) – на 20,2 %. Аналіз виявив, що виникла диспропорція між скороченням кількості учнів і педагогів. Це призвело до того, що значна частина освітян не мають повного педагогічного навантаження і працюють на 0,6 - 0,8 % педагогічної ставки. така тенденція може й надалі поглиблюватися. Підвищити престиж робітничих професій і якості професійної освіти можна завдяки модернізації освітнього середовища, залучення до навчання працівників з виробництва та сфери послуг, стимулювання професійного розвитку педагогів закладу. Також слід створити необхідні навчальні умови для людей з особливими освітніми потребами.

Демографічні та економічні чинники вплинули також на розвиток *позашкільної освіти*, яка представлена в Почаєві дитячою школою мистецтв та Почаївською дитячою музичною школою естетичного виховання. Тут відбувався спад до 2016 р., але за останні чотири роки кількість дітей значно зросла із 450 до 785. До демографічного чинника, який вплинув на кількість вихованців закладів, додалися ще адміністративні зміни, а саме створення у 2015 р. Почаївської об'єднаної територіальної громади, оскільки до міських вихованців додалися діти із сільської місцевості. Якщо, у 2015 р. кількість вихованців становила 15 осіб, то у 2020 р. – 100 осіб. Основними проблемами закладів позашкільної освіти є проблема нестачі приміщень та технічного оснащення.

Отже, демографічні та економічні чинники мають безпосередній вплив на освіту регіону через зміну кількості здобувачів освіти а також зміну умов та якості надання освітніх послуг у 2016-2020 роках. Проте зменшення народжуваності, від'ємне міграційне сальдо, складна економічна ситуація, непрестижність педагогічної професії упродовж останніх років може призвести до зниження якості освіти та подальшої оптимізації закладів освіти регіону.

Водночас, у 2019-2020 н. р. з огляду на пандемію COVID-19 та запроваджені карантинні обмеження, перед системою освіти як України в цілому так і регіону зокрема постали нові виклики, пов'язані з забезпеченням безперервного освітнього процесу в умовах впровадження

дистанційної освіти. Усе це спонукає посилювати складові реформи освітньої галузі, пов'язані з інформатизацією освітнього простору, із забезпеченням закладів освіти доступом до мережі Інтернет, а здобувачів освіти і педагогічних працівників – цифровими пристроями та електронними освітніми ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради України. 2019. № 2657-VIII. 2661 – VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2019 рік / ред. А. А. Чорний; Держ. служба статистики України, Головне управління статистики у Тернопільській області. Тернопіль, 2020. 439 с.
3. Паспорт Почаївської міської об'єднаної територіальної громади. URL: <http://gromada-i-misto.org/wp-content/uploads/2007/03/Passport-Pochayv-.pdf>.
4. Совсун І. Р. В режимі виживання. URL: <https://zn.ua/ukr/ukraina-1991-2020/u-rezhimi-vizhivannja.html>.
5. Сафонова В. Є. Прогнозні аспекти розвитку вищої освіти в умовах демографічної кризи в Україні. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009./15.pdf.
6. Кравчук О. Я. Демографічна ситуація в Тернопільській області: сучасні проблеми та прогнози. Інноваційна економіка. 2011. № 3. С. 262-265.

Гоменюк Іванна

Науковий керівник – доцент Питуляк Мирослава

ОСОБЛИВОСТІ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ ДП «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ЛІСГОСП»

Ліси є складною еколого-економічною системою і виконують ряд важливих функцій.

Дослідження лісів центральної частини області є актуальним, оскільки вони зазнають значного антропогенного впливу.

Метою статті є аналіз лісистості та категорій лісів ДП «Тернопільський лісгосп».

Площа земель ДП «Тернопільський лісгосп» складає 26015,0га, в тому числі вкрита лісом – 23913,2 га (91,9%). До складу підприємства входить 8 лісництв Микулинецьке, Скалатське, Терехівське, Тернопільське, Мшанецьке, Збаразьке, Залозецьке, Буданівське (рис.1). Частка земель вкритих лісовою рослинністю коливається в межах від 91,3% в Скалатському лісництві до 96,1% у Тернопільському лісництві. Лісові ділянки, що не вкриті лісовою рослинністю представлені лісовими розсадниками, плантаціями, рідколіссями, згарищами, зрубами, галявинами, біогалявинами, лісовими шляхами, просіками та іншим.

У структурі загальної площі лісового фонду переважають лісові культури (57,3%), які займають площу 14606,0 га і лісові розсадники – 36,4%.

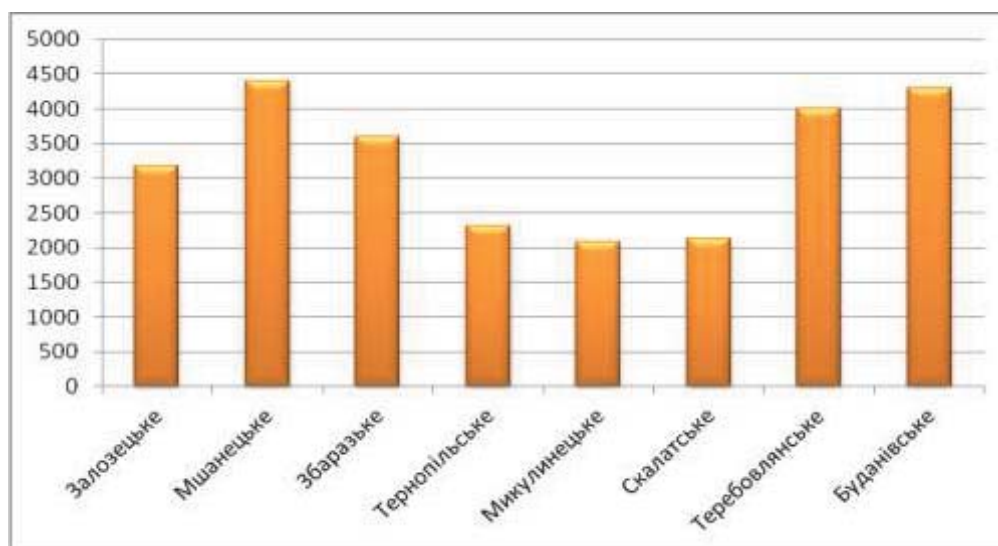

Рис. 1. Площа лісництв «ДП Тернопільське лісове господарство», (га) (побудовано за [2])